

Peter Scheele

Inhoud

Voorwoord	
Martjes voorouders	I
Levensloop	6
School, kerk en borduurwerk	6
Naar Amsterdam	8
Albert Lorjé	9
Naar Vlissingen	10
Enschede	10
Johan Horstman	11
Alles is politiek	12
Naar Glanerbrug	14
Scheiden en trouwen	14
Kamperen	16
De wereld zonder Martje	20
Hoe is het met de kinderen?	21
Terugblik	21

Foto voorpagina: het gitten halssnoer van Martje. Zie ook de foto op pagina 20.

Martje, haar familie en dit boekje hebben niets te maken met het fabeldier (waarvan de naam hier niet genoemd wordt) uit de Harry Potterserie.

Voorwoord

Iedereen gaat op internet wel eens op zoek naar familie. Dat heb ik ook gedaan, ondermeer naar Martje Graphorn, mijn oma, of Opoe, zoals wij haar noemden.

Het is soms verbijsterend wat je dan aan informatie tegenkomt. Heel veel is incompleet of zelfs onjuist. Hoog tijd dus voor wat aanvulling.

Mijn uitgangspunt is niet de genealogische kant. Die gaat vooral over geboorte, huwelijk, kinderen en overlijden, jaartallen en aktes. Ik ben geïnteresseerd in het levensverhaal. Dat betekent dat de genealogische kant een kapstok vormt die aangekleed moet worden met het leven zelf.

Dat is vaak erg lastig. Feiten en fictie zijn soms nauw verweven. Het betekent zoeken en controleren, kijken of er andere invalshoeken zijn en ook die weer onderzoeken en controleren. En ieder antwoord op een vraag roept nieuwe vragen op.

Gelukkig leeft Martjes jongste dochter Johanna Martha (Jo) nog. Zij heeft tal van verhalen en anekdotes van haar moeder gehoord en doorgegeven.

Zo is er een enigszins compleet beeld ontstaan. En toch ook zo onvolledig, dat je een mens eigenlijk geen recht doet. Maar dat doet de incomplete informatie op internet natuurlijk helemaal niet. Vandaar dit boekje.

Veel foto's in dit boekje komen uit het fotoalbum van Martje. Ik heb de beschrijvingen overgenomen zoals ze in het album en soms achterop de foto staan. Martha, Martjes dochter, heeft die erbij geschreven. Veel foto's hebben net zo'n veelbewogen leven achter de rug als Martje zelf.

Maastricht, 29 juni 2013, de 98ste verjaardag van Jo
Peter Scheele
p.scheele@xs4all.nl

Martjes voorouders

De geschiedenis van de familie Graphorn begint al in 1565 in het Duitse Grabhorn, een buurtschap bij Oldenburg in Ost-Friesland. Vanaf omstreeks 1750 komt de naam ook in Nederland voor. Het is onderzocht door Teunis Graphorn, kleinzoon van Feye:

<http://www.myheritage.nl/site-154069732/graphorn>

De eerste Graphorn in Harlingen is Friedrich. Hij is geboren in 1784. Hij trouwde op 19 april 1807 in de Grote Kerk met Engeltje Tjeerds Smit. Ze woonden in Wijk A-007 (zie pag. 2 voor uitleg). Hij overleed voor 1815.

Ze kregen een zoon, Fritz Friedrich (Frederik), geboren in 1809. Hij trouwde op 25 november 1841 met Margie Hendriks Westveld. Hij was zeeman. Ze woonden in Wijk A-091 en Wijk G-244. Hij overleed op 6 september 1858 in Harlingen.

Fritz Friedrich en Margie kregen ook een zoon: Friedrich Fritz (Frederik) Graphorn, die geboren werd op 26 juli 1842 in Harlingen. Op de volgende pagina staat zijn geboorteakte.

Frederik was zilversmidknecht. Kennelijk wilde hij zilversmid worden en was hij in opleiding. Tussen 1877 en 1880 werd hij brievenbesteller en daarna conducteur de brievenmalen. Dat is een postbeambte die werkt in de postwagon en daar de post sorteert, bundelt en aflevert op ieder station waar de trein passeert. Zo'n bundel post wordt brievenmaal genoemd. Op 22 mei 1873 trouwde hij met Lijsbert Schaafsma. Het gezin woont eerst in Wijk B nr 90, later in Wijk H nr 86.

Het is niet duidelijk wie Oorte Martje is. Waarschijnlijk is ze Margie Hendriks Westveld, de moeder van Frederik, oma van Martje. Het kan immers ook de andere oma zijn. Ook is niet duidelijk wat Oorte is, oorte, oarte, oerte of ôrte komen in het woordenboek Fries-Nederlands niet voor. Oarre komt wel voor zoals in *oarremem* voor oma of grootmoeder of *oarreheit* voor opa of grootvader. Oorte Martje is 94 jaar geworden.

Oorte Pa, Feie Pieters Schaafsma,
vader van Omoe

Oorte Martje
moeder van Opa

Tante Engel, zuster van Opa
96 jaar overleden

Oorte Martje
grootmoeder van Martha (Martje)

Geboorteakte van Frederik

In het jaar Een duizend acht honderd tweeënveertig, den achtentwintigsten der maand Julij is voor ons ondergeteekende Wethouder Ambtenaar van den burgerlijken stand te Harlingen verschenen: Fritz Friedrich Graphorn, oud twee en dertig jaren, zeeman, wonende te Harlingen, derwelke ons verklaard heeft dat op den zes en twintigsten Julij dezesjaars, des morgens ten vier uren, in het huis staande binnen deze gemeente Wijk A nr. 95 is geboren een kind van het mannelijk geslacht uit Margie Hendriks Westveld zonder beroeps, alhier woonachtig, zijne huisvrouw, welk kind zal genaamd worden Friedrich Fritz. Van welke verklaring wij akte hebben opgemaakt in tegenwoordigheid van Oense Akkerboom, oud dertig jaren, eerste Commies ter secretarie, en Willem Lolkes Swaal, oud veertig jaren, Stadbode, beiden wonende te Harlingen. En is dezelve door ons, benevens den comparant en de getuigen na voorlezing getekend.

F. F. Graphorn

Frederik en Lijsbert kregen de volgende kinderen:

Martje	15 maart 1874 in Harlingen. Over haar verderop natuurlijk meer.
Siementje	16 september 1875 in Harlingen. Overleden in 1898 in Harlingen toen ze 23 was.
Fritz	31 oktober 1877 in Harlingen, overleden op 8 juli 1889 in Tjamsweer, gemeente Appingedam, elf jaar oud.
Feye	25 juni 1880 in Harlingen, trouwde in Hoorn met Maria Hillegonda Jonker. Hij was kleermaker. Het gezin woont nu in Wijk H nr 86.
Engeltje	24 maart 1883 in Harlingen, tante Engeliën, trouwde in Harlingen met Hendrik Visser.
Alberdina	12 februari 1885 in Nieuweschans, tante Alberdien, trouwde in Enschede met Jan Hendrik Heutink. Dat was in 1911.
Hendrik	24 oktober 1887 te Appingedam.
Frederika	20 mei 1890 in Leeuwarden, tante Frederiek, trouwde in Enschede met Jan Hendrik Willemsen.

Het gezin Graphorn verhuisde dus van Harlingen naar Nieuweschans, toen naar Appingedam, toen naar Leeuwarden en tot slot naar Enschede. Daar zou Martje rond 1910-1912 ook naar toe gaan.

Op de site www.allefriezen.nl kun je zoeken op Graphorn. Daar vind je overzichten, maar ook diverse aktes, zoals de geboorteakte van Friedrich Fritz op deze pagina.

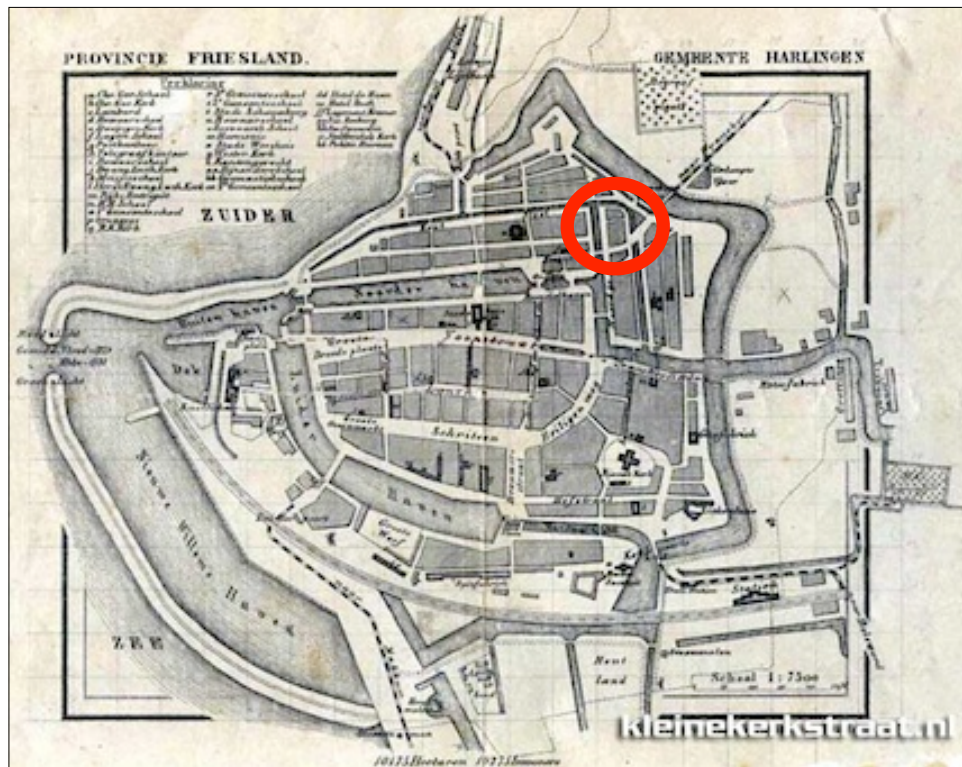
Uitleg van de wijcknummers. Als je op de website www.kleinekerkstraat.nl zoekt bij Huizen, Zoek je huis, wijcknummering naar A-007, dan vind je [Noorderhaven 9](#). A-091 ligt in de [Droogstraat](#) rond nummer 47. G-244 is rond de [Kerkpoortstraat 23](#), B-090 is [Herenwoltje 3](#) en H-086 ligt bij [Kerkpad 2](#). Daarmee is niet gezegd dat de huizen die er nu staan, ook de huizen zijn van toen. Het is wel leuk om met Google Streetview even rond te kijken.

Harlingen was een zeer Holland-gerichte stad met veel bedrijvigheid. Denk aan visserij, kustvaart, veerdiensten, scheepswerven, zoutindustrie, kalkovens, pottenbakkerijen...

Friezen noemen het Harns, Simon Vestdijk sprak in de Anton Wachter-romans van Lahringen en Theun de Vries schreef in Anna Casparii over Waddingen.

Friedrich Fritz is geboren in Wijk A-095. Dat geeft geen duidelijk adres, het ligt rond de [Droogstraat 55](#).

Plattegrond van Harlingen uit 1889

Omoe Lijsbert

Broer van Omoe

Tante Siementje

Oom Feic

Zo is er ook Martjes geboorteakte

No. 82. In het jaar Een duizend acht honderd vier en zeventig, den Zestienden dag der maand Maart is voor ons ondergeteekende, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente HARLINGEN, Provincie *Friesland*, gecompareerd: Friedrich Fritz Graphorn oud eenendertig jaren, van beroep Zilversmidsknecht wonende te Harlingen welke ons verklaarde, dat op den Vijftienden Maart dezes jaars, des voormiddags ten halftwaalf ure, in wijk B nr. 90 een kind van het vrouwelijk geslacht is geboren uit Zijne Echtgenoot Lijsbert Schaafsma zonder beroep bij hem inwonende, aan welk kind hij verklaarde de voornaam te geven van Martje.

De gemelde verklaring is geschied in tegenwoordigheid van Broer Plantenga, oud vierendertig jaren, Commies ter secretarie wonende te Harlingen en van Roelof van der Meulen, oud dertig jaren, Commies ter secretarie wonende te Harlingen.

En hebben wij hiervan opgemaakt deze akte, die door ons, na voorlezing, met den aangever en de getuigen is geteekend.

H. A. Graphorn

No. 82.

In het jaar Een duizend acht honderd vier en zeventig, den *Zestien* den dag der maand *Maart* is voor ons ondergeteekende, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente HARLINGEN, Provincie *Friesland*, gecompareerd: Friedrich Fritz Graphorn oud eenendertig jaren, van beroep *Zilversmidsknecht* wonende te *Harlingen* welke ons verklaarde, dat op den *Vijftienden* Maart dezes jaars, des voormiddags ten halftwaalf ure, in wijk *B* nr. 90 een kind van het vrouwelijk geslacht is geboren uit *Zijne* echtgenoot Lijsbert Schaafsma zonder beroep bij hem inwonende, aan welk kind hij verklaarde de voornaam te geven van Martje.

De gemelde verklaring is geschied in tegenwoordigheid van *Broer Plantenga*, oud vierendertig jaren, *Commies ter secretarie* wonende te *Harlingen* en van *Roelof van der Meulen*, oud dertig jaren, *Commies ter secretarie* wonende te *Harlingen*.

En hebben wij hiervan opgemaakt deze akte, die door ons, na voorlezing, met den aangever en de getuigen is geteekend.

Plantenga *H. A. Graphorn*
Roelof van der Meulen *Plantenga*

Hierboven de foto van het huis waar ze woonde in Wijk B nr. 90. Het is het pand met de twee deuren. Het huis was in die tijd in bezit van Foppe Plantenga, het gezin zal er wel een deel van gehuurd hebben. Het stond op de plaats waar nu de muur staat, het is half jaren zestig afgebrand.

Wijk B, nr. 90 heet nu [Herenwiltje 3 in Harlingen](#)
(link naar Google Streetview)

Oom Hendrik

Tante Alberdien

Tante Alberdiene en oom Hendrik Heuting
27 maart 1910

Levensloop

- **M**artje is dus geboren op 15 maart 1874 in Harlingen.
- Ze verhuisde naar Amsterdam op 17 april 1896.
- Trouwde daar op 4 november 1897 met Albert Lorjé. Ze was 23 en zwanger.
- Op 18 maart 1898 werd Albert Lorjé (genoemd naar zijn vader) geboren in Amsterdam, fabrieksarbeider, kelner, getrouwd met Maria Gezina Cath, overleden 13 september 1977 te Enschede.
- En op 8 november 1899 werd Frederik geboren, Frits Lorjé (genoemd naar zijn opa), Amsterdam, textielarbeider, getrouwd met Elisabeth Wilbrink, overleden 1979 te Enschede.
- Op 16 juni 1902 werd Liesbeth Lorjé geboren, ze overleed op 26 augustus 1902, Amsterdam.
- Op 9 augustus 1903 werd Liesbert Lorjé in Amsterdam geboren, ze trouwde met Johannes Bakker.
- Op 22 oktober 1906 werd geboren Martinus Lorjé, Amsterdam, zijdewever, getrouwd met Dora Miltenburg.
- En op 16 augustus 1908 Henk Lorjé, Vlissingen, schilder, getrouwd met Marianne Minnegal, overleden op 8 februari 1991 in Perth.
- Martje en Albert gingen uit elkaar, maar scheidden nog niet. Martje verhuisde naar Enschede. Daar leerde ze Johan Horstman kennen.
- Geboren Martha, Johanna, Lorjé, 15 juli 1913.
- Geboren Johanna, Martha Lorjé, op 29 juni 1915 te Enschede.
- Geboren op 26 maart 1917 Johan Lorjé.
- Martje scheidde in Almelo op 23 mei 1921 van Albert Lorjé. Omdat Martha, Jo en Johan geboren zijn voordat de scheiding is uitgesproken, kregen de kinderen de achternaam Lorjé. Johan Horstman had het vaderschap kunnen regelen, maar hij vond dat niet nodig.
- Ze trouwde op 17 augustus 1922 met Johan Horstman.
- Op 8 maart 1944 overleed Johan Horstman te Enschede.
- Martje is overleden op 3 april 1959 te Glanerbrug.

School, kerk en borduurwerk

Martje moest natuurlijk naar school. Het gezin was christelijk gereformeerd en dus zal ze wel naar de Gereformeerde School voor Lager en Uitgebreid Lager Onderwijs aan de Korte Zoutsloot zijn gegaan. Het schoolhoofd was A.C.W. Scheffer. Het gebouw is in 1902 afgebroken en vervangen. Er was een opschrift boven de deur dat luidde: SPR: XXII vs. VI
Spreuken 22, vers 6 luidt: "Leer den jongen de eerste beginselen naar den eisch zijns wegs; als hij ook oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken." De tekst is uit de Statenbijbel. Nu zou men zeggen: Leer een kind van jongs af aan de juiste weg, en het zal er niet van afwijken wanneer het oud geworden is. Hm, misschien toch meer een wens dan een doel of een voorspelling...

Het interieur van de Grote Kerk. In Martjes tijd was het niet groen, maar blauw

Men ging ter kerke in de Grote Kerk. Die heeft een zeer statig en rijk interieur en een prachtig Hinsz-orgel. Martje zal wel onder de indruk zijn geweest. Ze leerde er psalmen zingen.

Net als alle meisjes tussen zeven en tien jaar, moest Martje borduren. Ze heeft ongetwijfeld een letterlap gemaakt. Zoals dit voorbeeld. In Friese lappen staan vaak niet alle letters vermeld. De j, q, w, x, y en z komen dan niet voor. Er zitten altijd verschillende technieken in, vaak streekeigen motieven en initialen waaraan de maakster soms herkend kan worden.

Merkklappen zijn uitgebreider met veel meer motieven als levensbomen en andere symbolen.

Er zijn ook stoplappen. Daarin zitten gaten die zorgvuldig

afgehecht en versierd zijn. Reparatiwerk dus. Borduren was een belangrijk deel van de opvoeding, net als haken, breien en verstellen en wassen, strijken, poetsen, koken... Meisjes werden opgeleid voor het vak van huisvrouw.

Theun de Vries' roman 'Anna Casparii of Het heimwee' geeft een mooie beschrijving van het leven in Harlingen eind negentiende eeuw.

sites:

www.vergetenharlingers.nl
www.kleinekerkstraat.nl
www.hannemahuis.nl
www.allefriezen.nl

www.grotekerkharlingen.nl
www.orgelharlingen.nl
[http://nl.wikipedia.org/wiki/Harlingen_\(stad\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Harlingen_(stad))
www.harlinger.nl aardewerk- en tegelfabriek

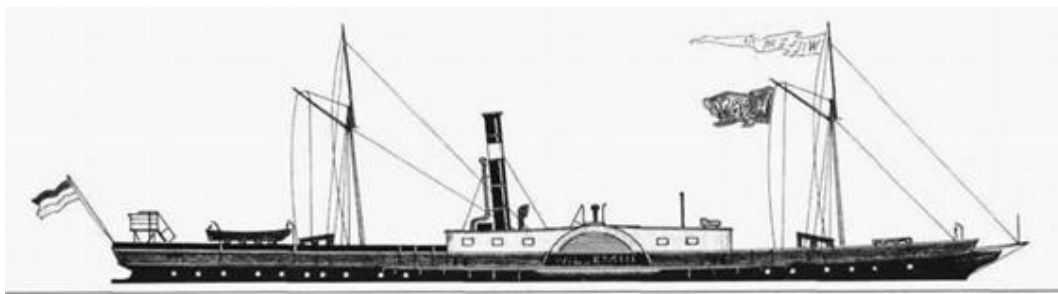
Zo zagen Harlinger kinderen er in die tijd uit

Omoe en Opa, vader en moeder van Moe
 Martjes vader en moeder, de foto is gemaakt in Enschede

Naar Amsterdam

Martje ging dus in 1896 naar Amsterdam. Dat deden veel jonge vrouwen rond de Zuiderzee. Ze zochten er werk en stuurden of brachten geld naar huis. De reis ging per stoomboot en duurde ongeveer zes uur. Er moest f 2,50 voor betaald worden. Martje ging vaker en werd er iedere keer erg zeeziek van.

De Willem III, een van de schepen van de veerdienst Harlingen, Stavoren, Enkhuizen, Amsterdam

NIEUWE STOOMVAART

MET HET **STOOMSCHIP:**

BURGEMEESTER W. H. F. BARON VAN HEEMSTRA.
VAN Harlingen NAAR Amsterdam
 EN MET AANDOENING VAN HOORN, WANNEER ER VEE AAN BOORD
 IS VOOR NOORDHOLLAND.

Met doorlopende Vrachten naar Rotterdam.

V A A R D A G E N:

Van HARLINGEN: Woensdags 's morgens ten vijf ure en Zaterdag 's morgens ten acht ure.
 „ AMSTERDAM: Maandags en Donderdags 's avonds ten acht ure.

Passagiersvracht: Een gulden.
Retourbiljetten: tien dagen geldig: Een gulden zestig cents.
Vee: Twee gulden per stuk.

Heeren Veehandelaars hebben vrije passage, wanneer hun Vee aan boord is.
 Ruimte benodendeks voor circa tachtig koebeesten. Goederen tegen zeer billijke vrachten.
 Nadere informatiën bij

ZEILMAKER & Co.
 te Harlingen.

LEGPLAATSEN: Harlingen. Noorderhaven.
 „ Amsterdam. Westertokadijk bij de Haarlemmer Sluis.
 Kantoor Rotterdam, J. F. KOOPMAN & WIEDENBRUG, Harlingebiet.
 Tarieven zijn op franco aanvraag te bekomen aan alle Kantoren en Factorijen der Stoomboot.

EXTRA REIS:

Op Zaterdag den 7 Augustus, 's avonds 12 uur van AMSTERDAM naar HARLINGEN.
 En Maandag den 9 Augustus, 's morgens 6 uur van HARLINGEN (teit HOORN) naar AMSTERDAM.

Ze ging in betrekking. Dat betekent dat ze dienstbode werd bij een welgestelde familie.

Volgens het Amsterdamse gemeentearchief woonde ze in de [Vondelkerkstraat 3](#) en per 1 mei 1897 aan het [Weteringplantsoen 4](#). Het staat er als volgt vermeld:

*W. H. Vondelkerkstr. 3. Ring 6. d. 1084/134.
 97. B. B. Weteringplantsoen 4. d. 1084/134.*

Volgens Jo heeft ze ook in de [Quellijnstraat](#) gewoond, net buiten de grachtengordel in de oude Pijp.

Het Leger des Heils was sterk in ontwikkeling, eind negentiende eeuw, en er was veel werk. Martje, christelijk gereformeerd, werd heilsoldaat. Op pad met de "Strijdkreet". Ze is zeker in dit pand aan de Gerard Doustraat geweest.

Albert Lorjé

Zowel bij haar betrekking als bij het Leger kwam ze Albert Lorjé tegen. Wie was hij?

Hij is geboren op 8 september 1861 in Amsterdam. Zijn vader was Hector (Hek) Lorjé, zijn moeder Rosalie (Rooske) Verplancken. Hek en Rooske waren toneelspelers. Ook Alberts zus Marie was toneelspeelster, ze komt verderop nog een keer terug. Albert stond ook bekend onder de naam Verplancken. Hij was van joodse afkomst. Er is een genealogische site waarin hij vermeld staat: <http://www.lauwerier.nl/stamboom/lorje.htm>

De naam Lorjé is afkomstig van de naam Laurier (spreek uit: lorjee) en werd door Franse hugenoten meegenomen naar Nederland. De joodse tak nam in 1811 de naam over. Oorspronkelijk heette men Jacobs.

Hij was huisknecht bij dezelfde betrekking waar Martje werkte en kelner.

Martje raakte zwanger en dat betekende dat ze trouwden op 4 november 1897.

Het is geen best huwelijk geweest. Het begon ermee dat Albert onduidelijk was geweest over zijn leeftijd, hij had zich een stuk jonger voorgedaan. Pas na de bruiloft liet hij zijn paspoort zien. Martje dacht nog dat men zich op het stadhuis vergist had. Maar toen bleek dat hij dertien jaar ouder was dan zij. Zij was 23 en hij 36. Hij lachte toen ze het ontdekte, zij voelde zich bedrogen.

De foto's van Hek en Rooske hebben zo'n vreemde vorm, omdat ze in een sierlijst gezeten hebben. Ook zitten er tal van punaise gaatjes in.

Opa Hector Lorjé

Oma Lorjé Verplancken
Ida Rosalie Verplancken

Lorjé, vader van Albert en Frits

Naar Vlissingen

In 1898 werd Albert geboren en een jaar later stierf Martjes zus Siementje. Ze was ook naar Amsterdam gegaan om werk als dienstbode. Ze trouwde daar op 1 september 1897 met Marinus Hendrikus van den Hoek, beroep groenteboer. Ze woonden aan de Jacob van Lennepkade 75. Ze kregen een zoon: Frederik Marinus Hendricus van den Hoek werd in 1899 geboren.

Ze is op 9 juni 1899 's voormiddags om vier uur overleden in een woning in Wijk D in Harlingen, waarschijnlijk die van haar ouders (die toen kennelijk weer in Harlingen woonden), vermoedelijk vrij kort na de bevalling. Frederiks geboorte staat geregistreerd in Amsterdam, Siementjes overlijden in Harlingen.

Anderhalf jaar later werd Frits geboren. Drie jaar later Liesbeth, maar zij leefde slechts twee maanden. En binnen een jaar na het overlijden werd Liesbert geboren. En weer drie jaar daarna Martin.

Hij werd verwekt tijdens een overtocht van Amsterdam naar Harlingen of terug. Door de kapitein. Martje mocht, vanwege zeeziekte, de reis doorbrengen in de hut van de kapitein. Zij en hij konden het goed vinden met elkaar. Martin herinnerde zich dat hij wel eens op bezoek kwam en dan bij hem op schoot zat. Hij voelde zich ook niet zo'n Lorjé. Of ze dat aan haar man verteld heeft, weten we niet.

En toen, in 1908, kwam Henk. Die werd geboren in Vlissingen. Het gezin was intussen verhuisd. De reden kennen we niet. Ze hebben er gewoond ergens tussen 1906 en 1911.

Enschede

Wat kun je maken van een huwelijk dat slecht begint.

Het huwelijk liep op de klippen. Martje verhuisde naar Enschede. Haar ouders woonden daar inmiddels. Het was voor een getrouwde vrouw in die tijd vrijwel onmogelijk om woonruimte voor zichzelf te vinden. Ze zocht waarschijnlijk onderkomen via haar ouders. De rest van het gezin bleef in Vlissingen.

Albert en Frits wilden naar hun moeder en gingen op pad, zich niet realiserend dat het ruim driehonderd kilometer is. Het waren jongens van twaalf, dertien jaar. Ze werden onderweg gevonden en naar Vlissingen teruggebracht. Lorjé realiseerde zich waarschijnlijk dat er iets moest gebeuren en verhuisde met het gezin naar Enschede.

Martje vond werk in Enschede in een café. Daar kwam vaker Johan Horstman. Die zei tegen zijn vrienden: "Dat wordt mijn vrouw". Wel een beetje raar. Ze waren beiden rond de veertig, hij vrijgezel met het uiterlijk van een hippie (lang haar, baard, lange jas, hond Flora), zij getrouwd met vijf kinderen. De omgeving vond het ook raar. Als Martje en Johan in het openbaar verschenen, waren de steelse blikken en het geroddel voelbaar.

Johan Horstman

Eerst de geschiedenis van Johan.

In 1788 werd geboren Wijnand Horstman, tijdens zijn leven tuinier, plaats van geboorte of latere woonplaats is niet bekend. Hij trouwde met Johanna Hassevoort.

In 1813 werd Derk Horstman geboren in Zwolle. Hij was koperslager en kwam terecht in Enschede. En hij trouwde met Janna Kusters. Ze kregen vijf kinderen, de tweede was Derk Horstman.

Derk werd geboren in 1836 in Enschede. Hij trouwde met Johanna Catharina Jacoba ter Hennepe en zijn beroep was koperslager. Hij overleed op 15 januari 1898. Kinderen waren Johanna Elisabeth, Anna, Derk, Johan, Gerritjen en Dika.

Johan werd geboren in 1872 in Enschede. Hij was kleermaker, later meester-kleermaker. In 1901 vestigde hij zich als meester kleermaker in de Achterstraat 10. Tegenwoordig is dat de Stadsgravenstraat. Hij adverteerde als volgt:

De zaak ging niet goed. Johan had te weinig zakelijk inzicht, de zaak werd opgeheven en hij ging in loondienst bij kleermaker B. Pley. Die had een grote werkplaats aan de Kalandersstraat 19 en een aantal personeelsleden. Daar heeft hij lang gewerkt.

Er dreigde een arbeidsconflict en er moest gestaakt worden. Hoewel collega's het hem afraadden — Johan had inmiddels een gezin —, staakte hij mee en dat werd zijn ontslag.

Moe
Martje. De foto is gemaakt in Enschede op 26 februari, het jaar is onleesbaar.

Alles is politiek

Hij was anti-militarist, zoals blijkt uit deze petitie uit 1927 (zie vooral het inzetje). De slogan was: "Geen man, geen cent voor het militarisme".

Ook had hij contacten met de Mokergroep, een groep anarchisten uit het westen en noorden van Nederland. Met kreten als: "Eigendom is diefstal" en "Werken is misdaad".

De groep stond geregistreerd bij de CID, de Criminele Inlichtingen Dienst. Die hield lijsten bij van links-extremistische personen en revolutionairen.

Daar staat (hoewel er geen voorletters bij staan):

HORSTMAN. Beltstraat 15. Voorzitter Federatie Kleermakers. Is anarchist. (CID, juni 1924)

Albert en Frits staan er ook in:

LORJÉ, Albert 18.3.98 Amsterdam; kelner; waarschijnlijk anarchist; declameert op vergaderingen van "De Dageraad". (PS: Vrijdenkers-vereniging, vanaf 1957 Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte)

LORJÉ, Frederik Frits 8.11.99; is anarchist en anti-militarist. Enschede. Arbeider. Treedt op de voorgrond in de anti-militaristische beweging. Lijst van links-extremistische personen (1939).

Bron: www.historici.nl

Hoewel er stemplicht was, stemden anarchisten niet en dat betekende een dag zitten in de gevangenis van Almelo. Het werd beschouwd als een feestdag.

MOBILISEEREN!

Wij, mannen en vrouwen, anti-militaristen, zien met vreugde dat onder de zoogenaamd dienstplichtigen de neiging tot het vormen van „Vredeslichtingen” toeneemt, en dat het aantal van hen die weigeren soldaat te worden, langzaam maar zeker groeit.

Wij gevoelen ons gedrongen openlijk de zijde der principiële dienstweigeraars te kiezen.

Wij verklaren, voor zoover wij ooit tot direct of indirect militair werk gedwongen zouden worden, vast besloten te zijn, zulk een „dienst” te weigeren, niet alleen in kazernes, loopgraven, oorlogschepen, vliegmachines, maar ook in munitiewerkplaatsen, fabrieken, in het transportbedrijf, — kortom geen werk te zullen verrichten, dat met oorlog en oorlogsvoorbereiding samenhangt.

Wij bedoelen, mede door dit manifest een mogelijke mobilisatie van oorlogskrachten te voorkomen.

Wij wekken allen, die voor den vrede strijden willen, op, zich onmiddellijk met ons tegen den oorlog te mobiliseeren, en wanneer oorlog dreigt uit te breken, dien door daadwerkelijk optreden te verhinderen.

K. Abelman, Rotterdam.
Sim. Achtienribbe, metaalbew., A'd
Klaas J. Adema, Witmarsum (Fr.).
Mw. C. Adema-Lemstra, Witmarsum
Mw. Tada Adema, Amsterdam

ouder, den Haag.

J. v. d. Hoonard, Rotterdam.

L. v. d. Hoonard, Rotterdam.

an-Lindeman, den

Chris de Hoop, lood- en zinkwerker, Utrecht.

Haag.

J. Hoovema, Lonneker.

den Haag.

J. Hooyberg, timmerm., Amsterdam.

(O.).

M. Horn, stucadoor, Haarlem.

els-v. Heuven, Rot-

G. K. v. d. Horst, N.H. Pred., Deersum.

J. Horstman, kleermaker, Enschedé.

Mw. H. Horstman-Graphorn, Enschedé.

Joh. Houkes, Emmer Compascuum.

Mw. Anneke v. Houten, Hilversum.

Harmen v. Houten, arb., Emmer Comp.

Reinder v. Houten, Emmer Erscheiden-veen.

rdam.

ussum.

g westeinde.

esteinde.

esteinde.

Dat de CID zo uitgebreid onderzocht en registreerde, was te wijten aan de poging tot revolutie in 1918 onder leiding van Troelstra. Het had een hoop onrust veroorzaakt.

Pff, geregistreerd bij de CID... Men was helemaal niet crimineel. Albert had wel eens iets bij de hakken gehad wat een taakstraf opleverde (een week vissersschip op de Zuiderzee), maar daarmee ben je niet crimineel. Johan was streng en ook rechtvaardig. Hij rook aan je vinger of je gelogen had. Ook stelen was absoluut niet toegestaan. De kinderen spraken hun ouders in de derde persoon aan: "Heeft papa...". En ondanks de beperkte middelen van het gezin las men boeken. Er werd gedebatteerd, men woonde bijeenkomsten en toneelvoorstellingen bij, men was geïnformeerd en georiënteerd. Cultureel en politiek bewust. Martje zong geen psalmen meer, maar strijdlieden.

Rond de pinkstermobilisatie van 1926-27 hing de woning aan de Berkenkamp vol affiches. Het was dat jaar ook het dienstweigeringscongres. "Geen man en geen cent voor het militarisme", "Gods evenbeeld met een gasmasker" of "Eerst het spel, dan de hel". Zowel de mobilisatie als het congres trok tal van gasten aan uit Amsterdam. Toen Jo 's ochtends opstond, kon ze de hele kamer vol slapers zien liggen.

Trouwfoto Albert en Marie

Albert als buikspreeker

Albert als toneelmeester. Op de voorkant staat: Hartelijke Groeten van Albert

Naar Glanerbrug

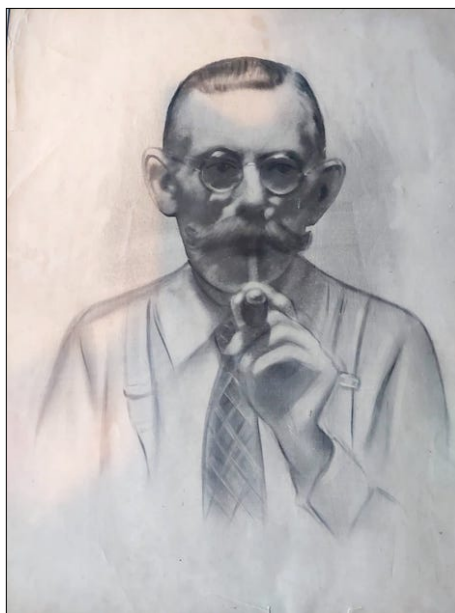
Staatsgevaarlijk dus. Dat beeld had grote gevolgen voor het gezin. Want dit en weinig zakelijk inzicht maakten dat het inkomen laag was en dat het gezin vaak moest verhuizen, omdat de huur niet betaald kon worden of omdat ze er uit gegooid werden. De Achterstraat. De Spits (van huisjesmelker Spits die een keer met een pistool voor Johan stond en dreigde te schieten als Johan de huur niet snel betaalde; Johan bleef er ijzig onder). De Spits is tegenwoordig 'De Genestetstraat'. Het Van Heekplein. de Berkenkamp. Glanerbrug. Een moeilijk leven, zeker in de crisistijd.

Maar er was ook sprake van bedekte tegenwerking. Een Van Heek van de fabrikantenfamilie was leeftijdgenoot van Johan. Ze hadden als kinderen op dezelfde school gezeten en gepeeld met elkaar. Die Van Heek bestelde zijn pakken bij Horstman en wilde geen andere, want Johan was een vakman. Eerder was de jas versleten dan dat de knoop die hij eraan had gezet eraf viel. Van Heek maakte Johan duidelijk dat als hij de politieke activiteiten liet varen, ze hem er allemaal bovenop zouden helpen. Maar Johan was trouw aan zijn opvattingen en principes en dus bleef hij vogelvrij.

Op het voorlaatste adres kreeg het gezin bezoek van een boer en huiseigenaar uit Glanerbrug. Hij kwam eens even kijken, want men had hem gewaarschuwd voor het gezin. Aan het eind van het bezoek had hij een goede indruk gekregen en kon het gezin naar Glanerbrug. Je kunt zo'n man nog dankbaar zijn, want eindelijk kreeg het gezin een acceptabele woning.

Achter het huis lag een grote tuin. Die werd onderhouden door Martin die er groente en aardappelen verbouwde. Martje ging er vaak de hele dag heen, misschien om aan het gedoe van alledag te ontsnappen.

Een tekening van Johan, het is onbekend wie de tekenaar is.

Scheiden en trouwen

Ergens tussen 1909 en 1912 ging Martje naar Enschede en leerde ze Johan kennen. Pas in 1921 werd de scheiding uitgesproken tussen Martje en Lorjé. Waarom pas zo laat?

Scheiden was in die tijd zeer uitzonderlijk, men beschouwde het huwelijk als een ordinantie van God en de mens had dat niet te breken. Ook ongehuwd samenleven was niet geoorloofd. Pas ver in de jaren dertig versoepelden de opvattingen en de wetgeving enigszins.

Er zweeft in de familie ook nog een andere opvatting rond; er was vooruitzicht op een erfenis. Alberts volle zuster, Maria Elisabeth Lorjé, geboren 3 april 1863, had zich in Amsterdam ontwikkeld tot een gevierd toneelspeelster. Zij beëindigde haar carrière, toen zij op 31 augustus 1897 trouwde met Jacobus Cornelis van den Tol, op 11 augustus 1864 geboren in Breda, journalist en zeer vermogend. Hij benoemde Marie tot zijn enige erfgename. Maar Marie overleed eerder dan Van den Tol en wel op 8 december 1916 en zo verdween de erfenis uit het zicht.

De vraag is natuurlijk of je een huwelijk in stand houdt vanwege een mogelijke erfenis die zich morgen of over twintig jaar voor kan doen. Wat er rond zweeft, is misschien de spijt van een gemiste erfenis en de kans op een grote zak met geld.

Maar wellicht is er nog iets: verwekkers waren vanaf 1909 verplicht om een onderhoudsbijdrage te leveren voor kinderen tot 12 jaar. In 1920 werd Henk 12 en toen kon er pas over een scheiding gedacht worden.

Inmiddels waren Martha, Johanna en Johan geboren als kinderen van Horstman. Ze kregen de naam Lorjé — hoewel die er niets mee te maken had — en Johan, wars van formaliteit, vond het niet nodig om het vaderschap aan te vragen en daarmee de kinderen zijn naam te geven.

Liesbert groeide niet op in het gezin, maar bij opa en oma. Wat de reden was, weten we niet, wel dat Martje het erg verdrietig vond. Er was wel contact.

Tijdens de zitting moest de rechter in Almelo zich een beeld vormen van de gezinssituatie. Hij vroeg Lorjé wat die met zijn kinderen zou doen, als ze aan hem werden toegewezen. Hij zou ze onderbrengen bij het Leger des Heils. De rechter stelde de vraag ook aan Johan en hij antwoordde dat hij ze zou opvoeden alsof het zijn eigen kinderen waren. Kennelijk beschouwde de rechter het huwelijk als duurzaam ontwricht: de scheiding werd uitgesproken en de kinderen bleven bij Martje en Johan.

Op 17 augustus 1922 trouwde Martje met Johan Horstman. Zij was toen 48, hij 50, Albert 24, Frits 22, Liesbert 19, Martin 15, Henk 14, Martha 9, Jo 7 en Johan 5.

Jo vond het een beetje raar dat haar vader en moeder trouwden. Van alle kinderen uit haar klas waren de vaders en moeders al getrouwd.

Foto van rond de tijd van het huwelijk, links zit Martje, naast haar Johan

Frits als soldaat

Frits als conferencier

Trouwfoto Frits en Lisa
2 mei 1922

Frits

Kamperen

Kamperen was net in opkomst. Het werd vooral gedaan door welgestelden. De aanschaf van campingartikelen kostte een klein vermogen. De oudste campings van Nederland werden half jaren twintig van de twintigste eeuw opgericht. Om wild te kamperen was vergunning nodig en een bewijs van goed gedrag.

Het gezin ging regelmatig kamperen. In weekeinden en op schaarse vakantie dagen. Er werd gewerkt tot zaterdagmiddag, dan werden de spullen in de auto van vrienden geladen, de kinderen gingen lopend. Naar het Buurserzand of het Lossersezand. Zwemmen in de Buurserbeek of de Dinkel.

De kinderen kregen een zakje zout om op de staarten van vogeltjes te strooien, zodat die dan zo stil bleven zitten, dat je ze kon vangen. Intussen zetten de ouderen de tent op en ruimden die in.

De tent was natuurlijk zelfgemaakt.

Dit is zo'n moment, het is aardig om wat details te bekijken. Helemaal links zit een nette jongeman. Hij is op bezoek. Dat zie je aan zijn kleren: vest, overhemd met stropdas, pantalon en gepoetste schoenen. Naast hem zit zijn vrouw. Aan een boom hangt een koekenpan. Martje zit achter een krat. Daarop staan twee Primussen. Ze schept eten uit een braadpan in de borden van de aanwezigen. Bijna iedereen heeft al te eten. Voor de krat staat een teil om de afwas in te doen. Op de struiken op de achtergrond hangen doeken te drogen. Handdoeken? Heeft men gezwommen? De paal van de tent is een stevige boomtak. In de tent liggen spullen. Er zijn twee volwassen stellen. De

dame tegenover Martje is vrouw Minnegal en hoort bij de heer Minnegal die net eten in zijn mond stopt. Het zijn vrienden van Johan. Voor hem zit een hondje dat schooiend kijkt. Johan is de man man met de bril. Johan en de jongeman links zijn de enigen van wie te zien is dat ze schoenen dragen. De meesten zijn op blote voeten en alle meisjes hebben pagekopjes. Er zijn zeker dertien mensen aanwezig. Of er ook een fotograaf was, is niet duidelijk, misschien is de foto genomen met een zelfontspanner. De jongeman helemaal rechts kijkt uit beeld. Is daar nog iemand? De foto is gemaakt rond 1922.

Op de grond van links naar rechts: Johan Lorjé, Marianne Minnegal (later getrouwd met Henk), Gerritje Minnegal, Jo Lorjé, Barend Minnegal (uiterst rechts). Tweede rij van links naar rechts: Hendrik Hammink, Dien Hammink Minnegal, Vrouw Minnegal, Martha Lorjé, Martje, Minnegal, Johan (x), Henk Lorjé

Martin

Martin

Lies

Martin, Henk, Marianne, Door en kinderen

Door en Martin in Apeldoorn

Barend Minnegal, Martin, Lisa, Frits, Henk, Dorus de Krok
Gerritje Minnegal, Martha

Jo

Siep, Johan, Agnes, Martje, Martha (achteraan), Suus, Henk, Door en Wim
De foto is gemaakt door Martin

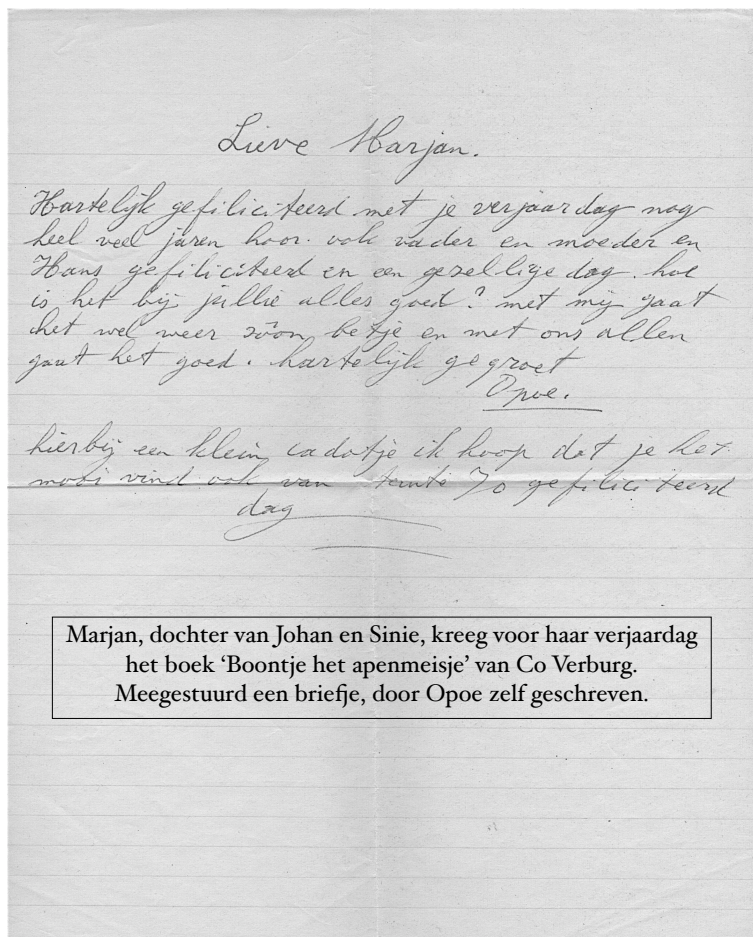
Martje voor het huis van Wessel en Gezien Spoelder in
Hoorn. Op het bordje staat: W. Spoelder Timmerman

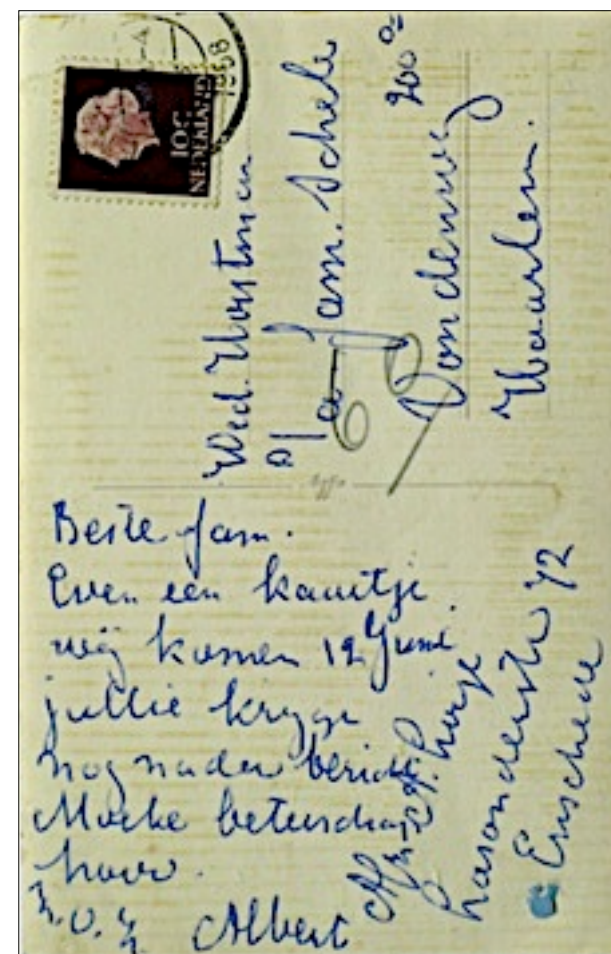
Johan, Marjan en Sinie

Martje en dominee Boonstra uit Hoorn

Op pagina 13 staat de foto van Albert als toneelmeester. Dit staat op de achterzijde van de foto. De stempel geeft 12/VI 1958 aan.

De wereld zonder Martje

Johan overleed op 8 maart 1944. Hij was 72 jaar, daarvan had hij er ruim dertig met Martje doorgebracht.

Het was in die tijd normaal dat een alleenstaande ouder introk bij een van de kinderen. Zo woonde ze vooral in Glanerbrug bij Martha en haar gezin. Maar ze ging ook voor langere tijd logeren bij andere kinderen. Ook had ze wel contact met een goede vriend, dominee Boonstra uit Hoorn, ze kenden elkaar uit Harlingen.

Toen ze in Haarlem woonde bij Jo kreeg ze een beroerte en raakte halfzijdig verlamd. Ze had dag en nacht hulp nodig, verzorgingstehuizen waren er nog niet. Martje is later naar Glanerbrug gebracht. Daar is ze op 3 april 1959 overleden, 85 jaar oud.

Hoe is het met de kinderen?

De situatie tot Martjes overlijden.

- Op 18 maart 1898 werd Albert Lorjé (genoemd naar zijn vader) geboren in Amsterdam, fabrieksarbeider, kelner, getrouwd met Maria Gezina Cath. Ze hebben een dochter, Martje Maria (Martha).
- En op 8 november 1899 werd Frederik geboren, Frits Lorjé (genoemd naar zijn opa), Amsterdam, textielarbeider, getrouwd met Elisabeth Wilbrink (tante Lies). Ze hebben geen kinderen.
- Op 16 juni 1902 werd Liesbeth Lorjé geboren, ze overleed op 26 augustus 1902, Amsterdam.
- Op 9 augustus 1903 werd Liesbert Lorjé in Amsterdam geboren, genoemd naar haar oma, ze trouwde met Johannes Bakker. Hun kinderen zijn Freek, Gré, Liesbert, Ineke, Remmelt en Marijke.
- Op 22 oktober 1906 werd geboren Martinus Lorjé, Amsterdam, zijdewever, getrouwd met Dora Miltenburg (tante Door). Ze kregen een zoon, Henk, die na twee jaar overleed.
- En op 16 augustus 1908 Henk Lorjé, Vlissingen, schilder, getrouwd met Marianne Minnegal. Hun kinderen zijn Martha, Hendrika (Riekie), Johan, Barend en Hendrik (Henkie). Het gezin emigreerde in 1956 naar Rhodesië.
- Geboren Martha, Johanna, Lorjé, 15 juli 1913. Ze trouwde met Sybren Hendriks (oom Siep). Hun kinderen zijn Suze, Johan, Henk, Wim, Agnes, Ineke en Martin.
- Geboren Johanna, Martha Lorjé, op 29 juni 1915 te Enschede. Jo trouwde met Gerhard Julius Scheele. Peter, Martin en Erik zijn hun kinderen.
- Geboren op 26 maart 1917 Johan Lorjé. Hij trouwde met Klazina Bloemsma (tante Sinie), Marjan en Johan Martin (Hans) zijn hun kinderen.

Terugblik

Het leven hangt van toeval aan elkaar. Levensloop lijkt vaak een reeks van gebeurtenissen; het een brengt het ander met zich mee. Maar wat als iemand een klein besluit neemt met grote gevolgen?

Friedrich Fritz was zilversmidsknecht. Hij wilde kennelijk zilversmid worden. Als hij dat gedaan had, was hij waarschijnlijk in Harlingen blijven wonen. Harlingen was de zilverstad van Friesland.

In 1863 was de spoorlijn tussen Leeuwarden en Harlingen klaar. De decennia daarna zouden de spoorwegen verder uitgebreid worden. Dat had grote gevolgen voor de post. Wie ging werken voor de Posterijen, moest bereid zijn om te verhuizen. Tussen 1877 en 1880 werd hij brievenbesteller en later conducteur der brievenmalen. Misschien omdat het een vast inkomen en carrièrekansen bood. Nederland was in die tijd immers in een grote economische depressie. Zo kwam het gezin uiteindelijk in Enschede terecht.

Martje ging van Vlissingen naar haar ouders die toen in Enschede woonden. Daar ontmoette ze Johan Horstman. En dat had, via mijn moeder, gevolgen voor mij.

Als Friedrich Fritz in Harlingen was blijven wonen, was Martje daar naartoe gegaan en had ze Johan nooit ontmoet. Dan was ik er niet geweest.

Ik herinner me Martje nog wel. Ze rook naar 'onjeklonje'. We woonden in een flatje driehoog aan de rand van Haarlem-Noord. Als ze bij ons woonde, sliep ze in het slaapkamertje voor. Er lag een boek naast haar bed. De eerste en laatste bladzijden waren zwart. Het moet wel een heel droevig boek geweest zijn. Als er psalmen op de radio waren, zong ze zachtjes mee.